

NELIPÜHI LIIKUMINE

Ivo Unt, 2025

Nelipühiliikumine kui Äratusliikumine

Nelipühi liikumine on ennekõike äratusliikumine protestantismi ühe haruna. Termin Nelipüha tuleb sõnast pentecost ja selle sündmuse kirjeldus Uues Testamendis leiab aset Apostlite tegude raamatu 2 peatükis.

Jumal on läbi kogu ristikoguduse ajaloo andnud vaimulikke ärkamisi. Vaimulikku ärkamist iseloomustab olukord, kus usklikes tekib suur igatsus – lausa nälg ja janu Jumala järele. Endine tavapärane kooskäimine ja tegevus ei rahulda enam. Hing igatseb midagi enamat. Jumal saab suureks. Tema armastus tõmbab Jeesusele lähemale, kutsub end täielikult Temale üle andma. 1904-1905 leidis aset võimas ärkamine Wales'is kus lühikese aja jooksul said päästetud sajad tuhanded inimesed.

lialgi varem pole ükski liikumine Walesile sellist mõju avaldanud. Uskmatud pöördusid; joodikud, mängurid ning vargad said päästetud. Tuhanded alustasid uut, ausat elu. Kõikjal oli kuulda, kuidas tunnistati üles raskeid patte. Vanad võlad maksti ära. Teater pidi küllastajate arvu vähesuse tõttu oma ukseid sulgema. Hobueeslid ei tahtnud söekaevandustes enam töötada, kuna nad polnud harjunud sellise sõbraliku kohtlemisega. Viie nädalaga liitis kogudusega 20000 inimest. (Meeleparanduseta ei ole ärkamist, Oswald J. Smith, lk 9)

Walesi ärkamine avaldas mõju ka 1906.a Ameerika läänerrannikul Los Angeles'is aset leidnud Püha Vaimu väljavalamisele. Aprillis 1906 puhkes vaimulik ärkamine ja peagi renditi koosolekute pidamiseks hoone Azusa tänaval. Ärkamine ongi läinud ajalukku Azusa tänavä ärkamisena ning paljud peavad seda kaasaegse nelipühi liikumise sünniks. Tänapäeval on nelipühi liikumisele omased teenimisvormid levinud üle maailma pea kõikides kristlikes kirikutes

Esimest nelipühi sündmust, mida sarnaselt tervele ristikirikule ka nelipühilased oma sünniks peavad, kirjeldab Piiblis Apostlite Tegude raamatu 2. ptk salmid 1-13.

Nelipühi liikumine kui niisugune on tegelikult saanud alguse juba varem kui 20. sajandi alguses.

1. Metodismi rajajad John Wesley aj George Whitefield kulutasid evangeeliumi sarnase väe ja meelevallaga, et nad pidid inimesi hoiatama puude otsa ronimast, sest nad võisid Jumala väe all sealt maha kukkuda. Sarnasust nelipühi liikumisega võime näha veel selles, et Wesley kasutas mõistet „teine onnistus” oma traktaadis „Kristlikust perfektsusest”. See oli John Wesley kolleeg, John Fletcher, kes esimesena kutsus „teist onnistust” Püha Vaimuga ristimiseks kui kogemust mille tulemusena võetakse vastu vaimulik vägi, mis on mõeldud ka sisemiseks puhastuseks. Kogu 19. sajandil, tuhanded metodistid võtsid vastu selle kogemuse, kuid selle märgiks ei olnud keeltega rääkimine või muud karismad (vaimu annid)
2. 19. sajandil töötasid Inglismaal Londonis Edward Irving ja tema sõbrad kes toetasid võimalust taastada vaimuannid moodsas koguduses. Irwin oli populaarne Presbüüteri pastor. Tema teenistuses avaldusid keeled, prohvetearingud.
3. Charles Finney (1792-1875) advokaat. 19 sajandil Ameerikas. Elas ise läbi nelipühi kogemuse ja töötas suure õnnistusega. Esimene kes algas järelkoosolekutega. 90% pöördunutest jäi üle aastate alles. Tavalises koguduses 2 %. Evangelist Billy Garahamil 10% ja evangelist Reinhard Bonnkel 25%.
4. Johnatan Edwards oli Ameerika suur äratusjutlustaja. Teoloogiliselt väga tugev.
5. Wales'i ärkamine ja Evan Roberts 1904-1905. Otsesed sidemed tulevad Los Angelesi Azusa streeti ärkamisele.

Kaasaegne nelipühi liikumine on alguse saanud 20. sajandi esimesel kümnendil Ameerikas. Sellega seoses kõneldakse kahest daatumist ja kahest keskusest.

> 1901 sai endise Kansase metodisti vaimulik Charles Fox Parham usulise kogemuse osaliseks, mida hiljem hakati nimetama Püha Vaimuga ristimiseks.

> 1906 leidis aset Los Angeleses Azusa Street'i metodisti kirikus suur usuline ärkamine, mis **levis lühikese ajaga üle maailma üle 50 riiki ning tuldi seda vaatama paljudest kohtadest üle maailma, mistõttu oli Azusa 312 mõnda aega maailma kuulsaim aadress**. Liikumise levitajana oli oluline roll koguduse pastoril William Seymouril. Nimetuse all Nelipühi kirik hakkasid nelipühilased tegutsema 1908. aastal.

Mis siis juhtus Los Angeleses 1906 aastal? Mustanahaline pastor William Seymour juhatas kogudust mille nimi oli „Apostlik usu missioon.“ Kolm aastat kestsid koosolekud kolm korda päevas seitse päeva nädalas kus tuhanded said Püha vaimuga ristutud.

Euroopasse tuli nelipühi liikumine Norra metodisti pastori Barrett kaudu, kes avas nelipühikoguduse Oslos. Ta oli sõitnud 1906. aastal Ameerikasse raha koguma, et linna misjonit ehitada. Raha kogumine ebaõnnestus, ta tuli tagasi tühjade taskutega, kuid lõõmava südamega. Tema nimetas uut liikumist Los Angelese liikumiseks. Tema kaudu sai alguse töö veel Inglismaal, Prantsusmaal, Saksamaal ja Rootsis (Lewi Pethrus). Venemaale levis nelipühi liikumine 20. saj teisel kümnendil voronajevlaste, smorodinlaste ja muraskovlaste liikumisena. Nelipühi misjonid avati Mary Ramsey poolt Koreas ja Jaapanis 1928. aastal.

Mis eristas nelipühilasi teistest?

> emotsionaalsed ja spontaansed jumalateenistused. Ülistus ja Jumala kiitmine ning kummardamine iseloomustas jumalateenistusi. Lauldi vaimus spontaanselt. Üks öde rääkis vene nelipühilastest, kes olid enne pühapäevast leiva murdmist kokku tulnud, et oma patud avalikult tunnistada. Mille tulemusena kui nad jäid palvele hakkasid nad laulma vaimus, mis oli olnud nagu inglid oleksid laulnud.

> Sügav igatsus patuste päästmise järele. Algselt ei otsitud mitte vaimulikke läbielamusi, vaid inimeste päästmist. *Järgmiseks põhjuseks Effataa ärkamisele oli koguduse evangeelne suund. Pastor Oskar Olviku eesmärk oli võita teisi, iseäranis noori inimesi Kristusele. Ta tahtis kunagi näha tuhandeid tallinlasi taevas. Tema ise küll suri 1977 aastal, kuid tema väikeste evangeelsete püüdluste tagajärjel loodi sadu uusi kogudusi. Tuhanded inimesed olid saanud ärkamise lõpuks päästetud. Kommunistliku režiimi all evangeliseerides riskis ta kõigega, sest sel perioodil oli evangelism ja vaimulik kirjandus keelatud. (Krauter, 71) Effataa loos Reinu jaoks oli kõige olulisem evangelism. ta igatses, et iga osavõtja võiks olla õiges suhtes Jumalaga. Kohalikud usklikud saavad teenistusele sisse ainult siis, kui nad võtavad endaga kaasa päästmata sõbra. (Krauter, 51)*

> Püha Vaimu ristimise kogemus ja selle tunnuseks olev keelttega rääkimine.

> Rõhk ei ole olnud teoloogial, vaid praktilisusel seda nii evangeeliumi kuulutamises kui ka selle läbi elamisel. Teoloogilist haridust hakati nelipühi Collegite kaudu andma 20.sajandi 40.ja 50. aastatel.

> Imed. Nelipühilased usuvad, et Jumal võib ka kaasajal teha imesid, mille üheks valdkonnaks on tervenemine. Nelipühilased palvetavad haigete eest ning on kogenud palvevastuseid. Samuti on neil kogemusi kõigi teiste vaimuannete avaldumisest, mis omakorda tõestab, et need toimivad ka tänapäeval.

Nelipühilaste sarnasused teiste kristlike denominatsioonidega:

- > Kristuse lunastus on päästmise alus
- > Õndsaks saab ainult usu kaudu
- > Vabakiriklik ristimisõpetus, usuristimine vee alla kastmisega.

Teoloogia

Nelipühi liikumine on metodismist välja kasvanud protestantlik usuvool. Algselt Azusa streetil oli Charles Parham'i ja William Seymouri peamine teoloogia „puhas süda“. Taodeldi pühitsust ja Püha Vaimuga ristimine oli üks selle pühitsuse taotlemise vorme.

Nelipühi liikumise alguseks loetakse siiski 1901aastat kui metodisti pastor Charles Parham tegutses Topeka linnas Kansases piiblikoolis.

Ja esimene inimene selles koolis, kes sai nelipühi elamuse oli üks õpilane Agnes Oman ja see toimus 1. jaan 1901. See on siis täpselt 20 saj algul. Topeka neliüpuha tulemusena formuleeris Parham doktriini, et keeled olid piibli tõendus Püha Vaimuga ristimisest. Tema uskus ka et keeled on üleloomulik võime evangeliseerida maailma eri rahvaid nende emakeeles. Misjonärid ei vajanud õppida maailma eri rahvaste keeli vaid alates sellest vaimu väljavalmisest nad on võimalised kuulutama evangeeliumi misjoniriigi emakeeles üleloomulikult.

Nelipühi liikumise usulise aluse moodustavad Piibel ja kolm üldkiriklikku usutunnistust (Apostellikku, Nikaia ja Athanasiose usutunnistust). Rõhutatakse Püha Vaimu erilist osa nii koguduse kui üksikisiku elus. Seda nii inimese Jumala juurde juhatamisel kui hilisemas usuelus. Oluline osa on Püha Vaimu andidel: Keeltega rääkimisel, prohvetlusel, usupalve palumises haigete eest. Nelipühilikku vaimulaadi iseloomustab emotsionaalsus ja spontaansus.

Klassikalise nelipühi õpetuse kohaselt peab iga usklik läbima kolm etappi:

- Pöördumise
- Ristimise ja
- Püha Vaimuga ristimise

Pöördumise eelduseks on oma patuse oleku tunnistamine ja siiras soov muutuda. Pattude andeks saamine saavutatakse patukahetsuse ja usu läbi. Ristimise alla mõeldakse avaliku tunnistuse andmist Jeesuse Kristuse kohta. Vaimuga ristimine on Püha Vaimu ristimine. Ristimisõpetus sarnaneb baptistide ristimis õpetusega, ei ristita lapsi. Kogudusega saab liituda ristitud inimene, aga ristimine iseenesest ei seo inimest ühe kindla kogudusega. Üldiselt on nelipühilased seisnud ühiskonnas fundamentalistlikel positsioonidel.

Mida nelipühilased tänapäeval usuvad.

1. Piibel on inspireeritud Jumala Sõna ja Jumala ilmutus inimesele, eksimatu, autoriteetne usuks ja eluks. 2 Tm 3:15-17, 1 Ts 2:13, 2 Pt 1:21
2. Üks tõeline Jumal on ennast avaldanud igaveses eksisteerimises „Mina olen“, taeva ja maa Looja. Lisaks on Jumal ennast ilmutanud kolmaina Jumalana, Isa, Poja ja Püha Vaimuna. 5 Ms 6:4, Jes 43:10,11, Mt 28:19, Lk 3:22
3. Jeesus Kristus on Jumala igavene Poeg. Piibel deklareerib:
 - a. Neitsisünd
 - b. Patuta elu
 - c. Tema imed
 - d. Ristil täide viidud töö
 - e. Ihulik surnuist tõusmine
 - f. Tema koht Isa paremal käel
4. Inimese langemine. 1 Ms 1: 26,27, 1 Ms 1:17, 1 Ms 3:6, Rm 5:12-19
5. Inimese päästmine. Lk 24:47, Jh 3:3, Rm 10:13-15, Ef 2:8, Tit 2:11, Tit 3:5-7
6. Kiriklikud määrused
 - a. Veega ristimine
 - b. Püha õhtusöömaaeg
7. Püha Vaimuga ristimine. Lk 24:49, Ap 1:4, 1:8, 1 Kor 12:1-31
Kogemused Püha Vaimuga ristimisest: Ap 8: 12-17, Ap 10:44-46, Ap 11:14-16, Ap 15:7-9, Ap 19:6.
8. Isiklik füüsiline tõendus Püha Vaimuga ristimise kohta. Ap 2:4 9. Pühendumine.
10. Kogudus ja tema missioon. Ef 1:22, 23, Ef 2:22, Hb 12:23, Mk 15:15-20
11. Teenistus. Evangeliseerida maailm, Kumardada Jumalat, Ehitada pühade ihu kuni täieliseks saamiseni Kristuses.
12. Jumalik tervenemine Js 53: 4,5, Mt 8:16,17, Jak 5:14-16
13. Õnnistatud lootus. Oleme päästetud lootuses
14. Jeesuse Kristuse teine tulemine

15. Viimane kohus.

16. Uus taevas ja uus maa. 2 Pt 3:13, Ilm 21, Ilm 22.

Professor Hollenweger, kes on uurinud nelipühi liikumisi 40 aastat, ütleb, et nelipühiluse omapäraks on liikumise suuline iseloom, mis tähendab, et inimesed suhtlevad selles kuulutuste, tunnistuste ja muusika abil. Teoloogia jääda kaugeks ja arusaamatuks, kuid ühine palve, laul ja Jumal Sõna liidab koguduse tugevasti kokku. NELIPÜHILUS TÄHENDAB EELKÕIGE UUT VAIMULIKKU KOGEMUST, MITTE UT TEOLOOGIAT. Nelipühiluses on oluline inimese seesmine uuenemine, tema ümbersünd. Selline rõhuasetus on samuti üheks edu põhjuseks. Inimesi huvitab teoloogiast enam nende enestega toimuv, need muudatused, mis Jumal nendega korda saadab.

Tänapäevased arengud

Uus nelipühilikud liikumised:

1. Esimene laine. Pärast Püha Vaimu välja valamist Los Angeleses, mida tuntakse ka „esimese lainena“ on

20 sajandi jooksul tuntud veel mõned lained, mis on tuntud nimetaja all „neopentecostal“ liikumised.

2. Teise lainena on tuntud 1960 aastal alanud liikumine mida juhtis Dennis Bennett, kes oli Püha Markuse Episcopal kiriku rektor. Selle liikumise kaudu said puudutatud 55 miljonit inimest. Karismaatiline Katoliku liikumine algas Pittsburghis Pennsylvanias 1967 aastal tudengitest. 30 aasta jooksul on see liikumine jõudnud 70 milj katoliiklaseni.

3. Kolmas vaimu laine algas Fulleri teoloogilisest seminarist 1981 klassiruumist John Wimberi isikus. Siin oli peamine rõhk imedel ja tunnustähtedel. 1990 aastaks oli selle liikumise liikmeteks 33 milj inimest. See liikumine on tuntud Vineyard liikumise nime all. Lisaks eelnevale sai nelipühi liikumisest alguse suur tervendus liikumine Ameerikas ja hiljem üle kogu maailma, mille tuntumad nimed on Oral Roberts, ja Kathryn Kuhlman.

Alates 1933 aastast kasvas nelipühilus maailmas protestanismi suurimaks perekonnaks.

Tänapäeval on teada 1 000 erinevat nelipühi või karismaatilist voolu. Viimaste andmete kohaselt on pragu maailmas umbes 250 miljonit nelipühi denominatsioonidesse kuulujat.

Lisaks on maailmas veel ca 30 miljonit nelipühilast aj karismaatikut kes kuuluvad iseseisvatesse karismaatilistesse kogudustesse ja teistesse kirikutesse. Maailmas on praegu ca 550 miljonit kristlast kes nimetavad ennast nelipühilaseks või karismaatikuks. Nelipühi liikumine roomakatoliikluse järel suurim kristlik konfessioon. Samuti on nelipühilus kõige kiiremini kasvav liikumine maailmas.

Igal aastal lisandub 13 miljonit inimest. Suurim nelipühi kogudus on Yoido Täisevangelne kogudus Koreas, mille pastor on David Yonggi Cho ja mille liikmete arv on erinevatel andmetel miljoni ligi. Mitmed mitmesaja tuhande liikmega kogudused asuvad Lõuna Ameerikas, kus nelipühi liikumine kasvab ärkamiste tulemusena jõudsalt.

Nelipühi liikumine Eestis

> Ajalugu 1900 - 1990

On teada, et kui 1729 aastal jõudis Eestimaale Vennastekoguduse liikumine, sai alguse vaimulik äratus, kus esines ka nelipühilikke elamusi: keeltega rääkimine, nägemuste nägemine ja imetegude tegemist jm.

Samuti on teada, et Läänemaa ärkamistel esines Thure Emanuel Thoren ja Lars Österblumi juhtimisel nelipühi ilminguid: Inimesed täitusid Püha Vaimu rõõmuga, mis väljendus käte plaksutamises, hüppamises, taevalikes nägemustes, keeltega rääkimises ja prohveteerimises.

Los Angelese tuuled hakkasid puhuma ka Eestimaal ja üks selle tule kandjaid oli Ahja mõisa omanik von Brach, kes alustas 1900 juba vaimulike koosolekuid, kuid edaspidi kutsus ta juba nelipühi jutlustajaid üle maailma. Kui koosoleku saal kitsaks jäi ehitas ta 1906 Aleksandri 26 palvemaja, milles oli 1200 kohta.

Tallinnas alustas Viladelfia kogudus, mis sai alguse kodudest, aga töö paisumise tagajärjel ehitati palvela Väike Tartu mnt.

Narva oli kolmas nelipühi liikumise tugipunkt Eestis. See sai alguse Soome nelipühi kuulutajate too viljana.

> *Effataa ärkamist peetakse Oleviste koguduse enam kui 50-aastase ajaloo üheks väljapaistvamaks sündmuseks. See ärkamine leidis aset sügaval nõukogude ajal ning samas puudutas inimesi üle kogu tolleaegse NSV Liidu. Ärkamine algas suhteliselt tagasihoidlikult lihtsatest palvekoosolekutest usklake inimeste kodudes ning kasvas siis nn ansambliõhtuteks Oleviste kiriku käärkambris. Ajapikku hakkas see üha enam muutuma noorteliikumiseks, hiljem lisandusid sellele karismaatilised elemendid. Paljud inimesed said Püha Vaimuga täidetud ning hakkasid rääkima võõrastes keeltes. Tihti, kui inimeste pärast palvetati, kukkusid nad Püha Vaimu väes pikali. See oli tol ajal sensatsiooniline nähtus. Ärkamise lõpusirgel oli juba tegemist võimsa tervendusärkamisega, millest said osa tuhanded inimesed nii Eestist kui ka mujalt. Ärkamise tuli levis Olevistest mitmetesse Eesti NSV piirkondadesse ning ka teistesse NSV Liidu vabariikidesse. (Effataa ärkamine, Allan Kroll, EMKTS diplomitöö, 2006, lk 7-8)*

> 1968. aasta kevadel hakkasid umbes paarkümmend 30-kuni 40 aastast inimest Oleviste kogudusest kogema Jumala kutset palvele. See „palvevaim“ tekkis seletamatul kombel ja koordineerimata ning planeerimata. Inimesed hakkasid Rein ja Haljand Uuemõisa kodus Tallinnas Veduri tänaval koos käima ning palvetama. Palvetajad olid tavalised koguduseliikmed. See oli alguses pigem rahvaliikumine kui vaimulike juhtide ettevõtmine. Kõik osavõtjad olid perekonnainimesed. Koos käidi süstemaatiliselt, vahel lausa kolm kuni neli korda nädalas. Põhiline küsimus palves oli see, kuidas teha midagi, mis on Jumalale meelepärane. Ei palvetatud oma olmemurede, tervise või kommunistliku režiimi kokkuvarisemise pärast. Sageli palvetati öö otsa. Kummalisel kombel ei tundnud osavõtjad järgmisel hommikul tööle minnes mingit väsimust. Hommikul joodi tass kohvi ning mindi siis edasi tööle. Sageli koguneti pärast sama tööpäeva ka veel õhtuseks palvekoosolekuks. Palveäratust näevad Effataa ärkamise eestvedajad fundamentaalse tähtsusega perioodina kogu järgneva ärkamise juures. (Effataa ärkamine, Allan Kroll, EMKTS diplomitöö, 2006, lk 8)

EKNK rajamine

> Eesti Kristlik Kirik 1991 - 1993

Oli aasta 1989. Eesti oli veel osa NSV Liidust, kui juba puhusid vabamad perestroika tuuled. Kolm väliseestlasest kristlast olid otsustanud taas kodumaad külastada, et tutvuda olukorraga ja otsida võimalusi, kuidas oma kaasmaalasi Jumala juurde juhatada. Need kolm meest – Allan Laur, Harry Leesment ja Märt Vähi – kohtusid Helsingis, et siis üheskoos üle mere Tallinnasse sõita. Harry Leesment tuli Austraaliast, Märt Vähi ja Allan Laur Kanadast.

Eeltööna hakati korraldama koosolekuid ja seminare, et treenida kristlasi ning plaaniti sisse tuua Kanada kristlasi, et alustada Eestimaa evagelisatsiooniga. Korraldati seminare ning toodi sisse ka väliskõnelejaid ja kõik see oli väga populaarne ja rahvarohke. 1991. aasta suveks olid kõik kolm perekonda Eestisse kolinud ning plaan oli selge – tuleb rajada uus konfessioon – EKNK.

„Esimesed jumalateenistused viidi läbi Sakala Keskuse 320-kohalises kinosaalis.

Pühapäeval peeti kaks koosolekut: hommikul algusega kell 10.00 ja pärastlõunal kell 18.00. Kuna rahvast oli palju, jäi väike saal kitsaks ning tuli ümber asuda 1200 kohaga suurde saali.

EKNK pidulik avajumalateenistus toimus 17. augustil 1991 Sakala Keskuse suures saalis. Pastorid tulid abikaasadega protsessioonis. Lauldi rõõmsaid ülistuslaule ning kuulati ülesehitavat jutlust. Esialgu võeti uuele kirikule nimeks Eesti Kristlik Kirik. Uus kirik registreeriti selle nime all ametlikult EV Siseministeeriumis 12. Veebruaril 1992.a. Hiljem lisandus nimele täpsustav määratlus ja alates 1. jaanuarist 1994 kannab kirik nime Eesti Kristlik Nelipühi Kirik.“

„Kuna Jumala poole pöördunuid oli palju, siis viidi läbi ka suuri ristimisteenistusi. Esimese Eesti Kristlik Kiriku tegevusaasta jooksul toimus 7 ristimisteenistust ja kokku ristiti 320 inimest.“

> Eesti Kristlik Nelipühi Kirik 1994-2025

37 kogudust, rehabilitatsioonitöö Lootuse küla, EKNK Vanglateenistus, raadio 7

Venetöö 4 kogudust, Kurtidetöö - 3 kogudust, piiblikool.